

AZ ÖNIGAZGATÁS ESZMÉJE

Ma, amikor a burzsoá társadalom történelmi agóniájának, valamint letűnésének szükségszerűségét vitatni, palástolni próbáló burzsoá ideológiai-politikai koncepciók mind agresszívabb megnyilvánulásának vagyunk tanúi – a társadalmi élet és haladás szempontjából olyan jelentős kérdések, mint a demokrácia elmélete és eszméje, a mind hevesebb ideológiai és politikai harc alkotórészévé és eszközévé válnak. Ez annál inkább így van, mert az adott politikai rendszerek és eszmei koncepciók csak egy meghatározott, a fennálló ideológiákban képviselt érdekszereknek megfelelő demokrácia-koncepciók létrehozására ösztönöznek.

A jugoszláv szocialista társadalom építésének történelmi sajátossága öni-gazgatású jellegében nyilvánul meg, és ez immanens eredeti megoldások keresésével és alkalmazásával jár. Ebből adódik politikai elméletünkben az öni-gazgatású szocialista demokrácia koncepciójának és történelmi mibenlétének ideológiai tisztázására, valamint a különböző, idegen eszmei áramlatoktól való „megvédésére” vonatkozó, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt nagy jelentőségű feladat is.

Az öni-gazgatás bevezetése hazánkban nemcsak a munkásosztály önmeghatározásának, a közvetlenül önmaga által felszabaduló osztály történelmi megnyilvánulásának, hanem az államhatalom következetes osztály-politikájának is az eredménye, amely ezen történelmi jelentőségű lépésével igazolta osztályjellegét és elindította az osztály és az egész társadalom felszabadításának folyamatát. Az öni-gazgatás bevezetésének ilyen módja erőteljesen befolyásolta és meghatározta eddigi történelmi és elméleti fejlődését is.

Egészében véve az ország társadalmi-politikai rendszerében és életében létrejött a „kettős” hatalom specifikus rendszere, amelyben a politikai és állami hatalom tradicionális alkotóelemei és rendszere részleges változásokon ment keresztül, de lényegében nem tudta megszüntetni politikai és

társadalmi életünkben a domináció és megnyilvánulási formáinak lehetőségét. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a kettős hatalom nálunk létrejött rendszere merőben különbözött és különbözik a történelemben létrejött típusoktól. Amíg a történelem folyamán létrejött kettős hatalmi rendszerek az egyik osztály politikai hatalmának rendszeréből a másikba való átmenetet alkották, addig a jugoszláv társadalmi-politikai rendszerben a „kettős” hatalom a politikai hatalom állami rendszeréből az állam elhalásának folyamatába és a közvetlen munkás- és társadalmi öngazgatás rendszerébe való átmenet. Egyszóval, a „kettős” hatalom politikai rendszerünkben nem a „hatalmak” szimbiózisának a kifejezője és megnyilvánulási formája, hanem a politikai és állami hatalom elhalásának eredeti megvalósulása.

A jugoszláv öngazgatású társadalom, habár még csak kialakulófélben van, mégis elegendő alapot nyújt a demokrácia elméleti és tapasztalati bázisának bővítéséhez, gazdagításához. Társadalmunk történelmi sajátosságából adódóan, ellenállást tanúsít az elcsépelet, a történelmi fejlődés ütemébe és vérkeringésébe többé beilleszkedni nem tudó demokrácia-modellekkel szemben. Ez persze nem jelenti azt, hogy társadalmi gyakorlatunk és politikai elméletünk nem fogadja be a „nagy modellek” ésszerű és pozitív oldalait, amelyek a történelem folyamán beigazolódtak, tehát az emberiség demokratikus törekvéseinek eredményét, részét alkotják. A demokráciával kapcsolatos jugoszláv öngazgatási gyakorlat eredetiségének lényege nem a történelem és mások idevágó eredményei elől való bezárkózottságban nyilvánul meg, hanem – a meglevő eredmények alapján – az új, igazságosabb tartalmi és formai megoldások keresésében és alkalmazásában.

A demokrácia eredeti értelme meghatározásának egyik alapvető feltétele a politika fogalmának tisztázása.

A dialektikus materializmus elmélete szerint a társadalom nem más, mint az eltársadalmazott anyag mozgási formája és az emberek egymás közötti viszonyának összessége. Habár tágabb értelemben az objektív valóság része, a társadalom lényegében különálló, sui generis – sajátos törvényszerűségekkel és mozgási formákkal rendelkezik.

A társadalom sui generis jellegéből adódik azon bizonyos, többé-kevésbé nélkülözhetetlen társadalmi funkciók elvégzésének szükségszerűsége, amelyek nélkül egységes társadalom nem létezhet¹. A politika lényege ezekhez a funkciókhoz kötődik.

A politika elsősorban a munkamegosztás, valamint az általa keletkezett és a rajta alapuló szétforgácsolt érdekszférák és társadalmi ellentétek, az egyes társadalmi csoportok és rétegek kiegyenlítetlenségének és különböző érvényesülési lehetőségeinek a kifejezője. Az általános társadalmi ügyek intézésének funkciója, és hordozóinak létezése is, valamint a különböző társadalmi tevékenységek irányítása és egyeztetése, számos társadalmi ellentét kiküszöbölése és ezáltal

a társadalmi kohézió megőrzése a társadalmi létezés szükségszerűségévé, elválaszthatatlan tartozékává válik. Az általános társadalmi ügyek autoritatív irányításának szükségszerűsége a társadalom meghatározott igényeiből ered, és kevésbé vonatkozik a funkció nyílt erőszakkal való lebonyolítására. Autoritatív érteleme minden társadalmi alany azon kötelességére vonatkozik, hogy tisztelje mind azt, aminek ilyen jellege van, illetve mások abbéli igényére, hogy azt tisztelni is fogják.

A politika ilyen értelmű meghatározása lehetőséget nyújt arra, hogy különbséget tegyünk a politika merőben társadalmi mibenléte és megnyilvánulási formái között. Ugyanis az említett társadalmi funkciók jellege, iránya és szociális tartalma, valamint az alapvető társadalmi csoportok velük kapcsolatos harca egy adott társadalom jellegétől, az általa kitűzött célok történelmi tartalmától és értékétől függ.

Az osztálytársadalomban a politika a hatalmon levő osztály érdekeinek kifejezője, megtestesítője és megvalósítási eszköze. *A politika osztályjellege és dimenziója lényegében meghatározta eddigi megjelenési formáit is.* Az állam osztályjellegéből és funkciójából adódóan, az osztálytársadalmak korszakában legtöbbször a politika és az állami hatalom tartalmi és formai azonosulásáról beszélhetünk.

A demokrácia koncepciója, mint a politika és az állam, valamint az állam és a társadalom viszonyának meghatározása a jugoszláv öngazgatású szocializmusban – kifejezve, intézményesítve a munkásosztály közvetlen és történelmi érdekeit – a társadalom általános demokratizálódásának jelentős távlatait nyitja meg. A munkásosztály történelmi érdekeinek a megvalósítása egyben a szocialista demokrácia elmélyítését is jelenti. A szocialista demokrácia koncepciója ugyanis nemcsak a politikai szférának, az egész társadalomra való kiterjesztését jelenti, hanem ugyanakkor olyan társadalmi viszonyok kiépítését, is amelyekben az államnak mint a fizikai erők szerzett monopóliumának az elhalása jut kifejezésre és valósul meg. Az öngazgatású szocialista demokrácia koncepciójának egyik alapvető tétele a politika államiságának teljes mértékű megszüntetése és a politikai szféra társadalomba való beolvadásának szükségszerűsége. Ez a folyamat az öngazgatás belső logikájának és történelmi feszültségének feloldódási folyamata, amelyben a szabadság egyetemessége és az emberi lényeg kiteljesedése valósul meg. Benne, tartalmát és történelmi értékét kifejezve, valósul meg a munka felszabadítása is, ami a termelőmunka osztályjellegének eltűnését, az osztályok megszűnését jelenti.

Az alkotmányos rendszerünkben eszközölt legújabb változások társadalmi és politikai rendszerünk gyökeres megváltoztatását jelentik, az állami és politikai hatalom társadalmisításának, a munka és a társadalom felszabadításának eredeti és leghumánusabb távlatait nyitják meg. Habár az öngazgatás társadal-

munkban továbbra is csak az állami és politikai hatalom segítségével létezhet, a vele ellentétben való létezése irányában a napokban az elfogadott új alkotmányainkkal történelmi lépést tettünk.

II.

Amikor egy történelmi korszak letűnésének szükségszerűsége önmaga belső ellentmondásainak dialektikus feloldódásában spontánul kirajzolódó újabb lehetőségek tudatos érlelődésével már nyilvánvaló, akkor a régít felváltó korszak koncepcióbeli meghatározásában az emberi létezés tartalma és értelme fő kérdésként jelentkezik. Ez nem ok nélkül van így. Ugyanis az ember történelmi létezése nem lehet más, mint az emberi totalitás és egyetemesség kiteljesedésének folyamata. A történelem az a közeg, amelyben az ember, alkotva, önmagáért létezik. Ez azt jelenti, hogy a történelmi létezés értelmének, céljának kérdése lényegében az emberi mivolt léttani kérdése.

Ma az osztálytársadalmak korszaka letűnőfélben van. Ebben a korszakban egyes polgári filozófiai rendszerek, etikai és politikai tanítások az adott társadalmi-gazdasági viszonyokat racionalizálni kívánják, és eközben szintén foglalkoznak az emberrel, az ember társadalmi helyzetével és szerepével, létezésének értelmével, létének tartalmával. Persze „senki sem gondolkodhat másképp, mint ahogy él”, ezért e rendszerekben az ember fogalmának filozófiai meghatározása egy történelmileg adott és feltételezett osztályérdek célkitűzéseinek szempontjából és annak megfelelően történt, mert egy adott osztálytársadalomban uralkodó osztályérdek antropológiája egyben önmaga történelmi dimenziójának legerőteljesebb kifejezője. De mint már ahogyan azt megállapítottuk, az emberi társadalom egy korszakának történelmi dimenzióját mindig az emberi totalitás és egyetemesség kiteljesedésében betöltött szerepe határozza meg. Így megállapíthatjuk, hogy az osztálytársadalmak az egyenlőtlenségek és az elidegenedés korszakai. Bennük az ember társadalmiasságának nem teljes, csak részleges megvalósulásáról beszélhetünk. Ebben a korszakban az ember még nem azonosult teljes mértékben önmagával. De ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy a történelem e korszakában – amelyet lényegében az elidegenülés és a dezalienáció dialektikus összessége jellemez – az emberi lényeg fokozatosan és állandóan érlelődött.

A jugoszláv szocializmus az öngazgatás gyakorlatában, a nemzetek és nemzetiségek tényleges egyenjogúságában megtalálta a letűnőben levő történelmi korszakot felváltó társadalom felé vezető helyes utat. Ez az út a teljes osztály- és nemzeti felszabadulás egyidejű megvalósítását feltételezi. Az öngazgatás a jugoszláv szocializmus valóságos humanizmusának gyakorlati megnyilvánulása, a tényleges emberi felszabadulás legmegbízhatóbb

megvalósulási formája. Az öngazgatás folyamatában egy olyan, eddig nem létező társadalmi tartalom jön létre az emberek egymás közötti viszonyában, amely közvetlenül, minden elidegenedési formától mentesen fejezi ki az emberi lényegét, annak autentikus társadalmiasságát. Az öngazgatású társadalmi viszony egyben az emberiség meglévő szintjének a mércéje és tükkörképe. Benne az ember – először a történelemben – közvetlenül valósul meg mint ember. Ahhoz, hogy az ember emberként valósuljon meg, olyan feltételeket kell teremtenie, amelyek az emberi lényeg szempontjából a legkövetkezetesebbek. Ezek a feltételek az öngazgatás révén jönnek létre, és ebben nyilvánul meg az öngazgatás emberi dimenziója.

III.

A pártlevél megjelenése előtt társadalmi és politikai életünket a Kommunista Szövetség szervezettségének, eszmei-politikai vezető szerepének és akciókészségének fokozatos gyengülése jellemezte. A munkásosztály szervezett politikai ereje élcsapatszerepének fellazulása, gyengülése magában rejtette az osztály közvetlen és történelmi érdekeinek érvényesítését célul kitűző öngazgatású szocialista társadalmunk alapjainak fokozatos leértékelési veszélyét. A munkásosztály történelmi érdekeinek, mint fejlődésünket alapvetően befolyásoló és meghatározó tényezőnek a társadalmi életünkben való kiszorítását célzó kísérletek egyik befolyásoló és meghatározó tényezőnek formájaként jelentkezett osztályideológiánk háttérbe szorítása. Az öngazgatás eszméjét és lényegét, az ember és a társadalom felszabadításában betöltött helyének és szerepének osztálydimenzióját és marxista meghatározását a különböző osztályellenes ideológiák és irányzatok közvetlenül vagy közvetve kikezdték, és lényege ellen törtek.

A szocializmus – lényegében még mindig osztálytársadalom – átmenet az osztályjellegből adódó elidegenedési formáktól mentes, önmagát feltételező, a teljes társadalmiasság kiteljesedését jelentő kommunista társadalomba amely nem lehet *per definitionem* más, mint a munkásosztály szervezett öntevékenysége. Az öngazgatás tehát a szocializmus belső, történelmi logikájának önmaga megvalósulási alapfeltételeként jelentkezik. Ezért az öngazgatás csak akkor szocialista, azaz lényegi, ha a *munkásosztály történelmi érdekeinek érvényesülését és kiteljesedését szolgálja*. A munkásosztály alapvető történelmi érdeke a munka teljes felszabadítása. Ezt a történelmi feladatot csakis maga az osztály valósíthatja meg, hisz a feladat a termelőeszközök fejlődési törvényszerűségeinek és a munkásosztály e folyamatban betöltött szerepének az eredményéből következik. Ahhoz azonban, hogy a munka önmaga, illetve az egész társadalom felszabadítását eredményezze, a *munkásosztálynak gazdasági és politikai hatalomra van szüksége*. Amíg a mun-

katöbblettel nem a létrehozója, tehát nem a munkásosztály rendelkezik, addig nem beszélhetünk a munkásosztálynak sem gazdasági, sem politikai hatalmáról. Ez az öngazgatásra vonatkozóan azt jelenti, hogy az esetleg politikai rendszerként létezhet, de osztálydimenziója, ilyen körülmények között, csakis fikció lehet.

Így jutunk el ahhoz a megállapításhoz, *hogy az öngazgatás továbbfejlesztése, a munkásosztály érdekeinek a társadalmi élet minden területén való érvényesítése, amit az osztály tényleges gazdasági és politikai hatalma feltételez, a szocializmus létkérdése Jugoszláviában.* Ugyanis a tényleges öngazgatási folyamat, azaz az öngazgatásnak és az öngazgatásellenes erőknek a viszonya ma még olyan, hogy lehetővé teszi az esetleges öngazgatásellenes áramlatok előretörését és eluralkodását². Tehát társadalmunkban a problémák nem abból erednek – mint ahogy azt egyesek „bizonyítani” igyekeznek –, hogy az öngazgatás nem vált be, hanem főleg abból, hogy akadályok jelentkeznek az öngazgatásnak egész társadalmi szinten való gyakorlattá válása előtt.

Nyilvánvaló, hogy szocialista társadalmunk eddigi építése osztályharc volt, és további tökéletesítése sem lehet más, csak a munkásosztálynak és élcsapatának következetes harca azon erőkkel szemben, amelyek nem tudnak belenyugodni abba, hogy társadalmunkban minden baladó ember és erő egy új társadalom építésén, az elidegenedés, a politikai domináció és megnyilvánulási formáinak megszüntetésén dolgozik. Ezért az öngazgatás előretörésének, történelmi dimenziója kiteljesedésének, egyszóval gyakorlattá válásának alapvető mércéje maga az osztályharc kiüleződése, a szocialista erők megszilárdulása és sorozatos győzelme.

Jegyzetek

1 Például a természeti anyag eltársadalmosításának céljából az emberek történelmileg feltételezett és meghatározott viszonyba lépnek. Következésképpen ezek a viszonyok nem akarattuk szabad kinyilvánításának eredményei, hanem szükségszerűek – akarattuktól függetlenül jönnek létre. Annak a folyamatnak a formáit, de tartalmát is befolyásoló tényezői, amelyben a természeti anyag formái az ember számára hasznos formákat nyerne. Ez a folyamat a termelés, a társadalom alapvető – lényegét legkövetkezetesebben kifejező – funkciója. Benne jut kifejezésre és valósul meg az emberi lényeg egyetemessége. Persze, a társadalomnak nem a termelés az egyedüli funkciója, illetve a társadalmi viszonyok nem csak a termelési viszonyokból állnak, hanem a társadalmi élet szempontjából a termelési folyamatnak a lebonyolítása az alapvető, ez befolyásolja lényegesen és határozza meg a többi funkciót is.

2 Az öngazgatás nem képes automatikusan, belső logikájából kifolyólag megszüntetni az ellentétes társadalmi erők megnyilvánulási formáit, mert ezek az erők is azoknak a fejletlen társadalmi viszonyoknak a termékei, amelyekben az öngazgatásnak is létjogosultságáért kell küzdenie. Ezeknek az erőknek a jelentkezése és társadalmi életünkre gyakorolt hatása, ma még elkerülhetetlen, hisz társadalmi-politikai rendszerünk-

ben még nem szűntek meg azok a társadalmi és gazdasági viszonyok, amelyek az egyenlőtlenségeknek, a politikai, gazdasági és általában a hatalomért való harc lehetőségeinek a forrásai.

Így nem véletlen, hogy a szocialista erőknek a társadalmi és öngazgatási politikai rendszerünknek, az öngazgatásnak, mint alapvető társadalmi viszonynak a továbbfejlesztésére irányuló egyes jelentős kezdeményezései után, ilyen vagy olyan formában, kifejezettebben megnyilvánultak és támadásba lendültek azok az erők is, amelyek az öngazgatás eszméjével és koncepciójával ellentétes helyet és szerepet töltenek be társadalmunkban.

Rezime

Ideja samoupravljanja

Napis, uglavnom, sadrži teze – koje zahtevaju dalju razradu – o nekim relevantnim aspektima ideje samoupravljanja. Prilikom opredeljivanja za ovaj način pisanja pošlo se od složenosti problema, kao i s namerom da se uoči suština osnovnih aspekata te složenosti.

Napis ima tri dela. U prvom delu se govori o značaju i mestu samoupravljanja u razvijanju teorije i prakse demokratije, i konstatuje se da „jugoslovensko samoupravno socijalističko društvo, i pored toga što je još u fazi nastajanja, pruža značajne osnove za obogaćivanje i dalje osmišljavanje teorije demokratije.”

U drugom delu se govori o ljudskoj dimenziji samoupravljanja. Ističe se „da samoupravljanje u svojoj društvenosti nije samo nova društvena sadržina, već je i svoja sopstvena slika i merilo svoje sopstvene dimenzije u njegovoj istorijskoj dimenziji: ono uslovljava (naravno u svom totalitetu) da istorija bude samo kretanje ljudske esencije kao egzistencijalne i funkcionalne suštine istorijskog postojanja.”

U poslednjem, trećem delu, govori se o klasnoj dimenziji samoupravljanja – kao obliku diktature proletarijata. Ovde se autor zalaže za dalje razvijanje samoupravljanja u pravcu izgradnje integralnog sistema samoupravljanja, naglašavajući da „razvijanje samoupravljanja kao integralnog društvenog odnosa i jačanje njegove klasne suštine je životno pitanje socijalizma u Jugoslaviji”.

Summary

The nation of self-government

The present paper chiefly contains theses – requiring further elaboration – about some relevant aspects of the notion of self-government. The complexity of the problem as well as the intention to notice the quintessence of the basic aspects of this complexity were decisive for the choice of this way of writing.

The paper has three parts. In the first part the important role of the self-government in developing the theory and practice of democracy has been discussed, and it has been stated that „the Yugoslav self-governing socialist society, though still in its phase of genesis, offers important bases for the enrichment and further elaboration of the theory of democracy”.

In the second part the human dimensions of the self-government have been considered. It has been emphasized „that the self-government in its socialness does not only present new social contents but also a picture of itself and parameters for its own dimensions in its historical dimension: it conditions (naturally in its totality) the history to be the motion of human essence as the existential and functional quintessence of the historical existence”.

In the third part the class dimension of the self-government – as a form of the proletarian dictatorship – has been touched upon. The author is pleading for the further development of the self-government in the direction of building up an integrated system of self-government, emphasizing that” developinge the self-govermąnt into integrated social relations and reinforcing its class quintessence are vital problems of socialism in Yugoslavia”.